

MAITASUN MUNDUTIARRA ETXEPARERENGAN: “BASKOEN GAZTIGUIA”

A. Mª Toledo

“... eta baskoek, berzek bezala, duten bere lengoajian eskribuz zerbait doktrina, eta plazer hartzeko, solas egiteko, kantatzeko eta denbora iragaitzeko materia”¹ izan dezaten idatzi ditu Etxeparek koplak hauek, Bernard Leheteri eskaintzen dion hitzaurrean dioenez. *Linguae Vasconum Primitiae* bide, hitzaurrean ezarritako jomugari erantzun ziola onartuz, gaurko jardunaldi honen helburua honakoa litzateke: baskoak gaztigatzea bilatu zuela Etxeparek eranstea, alegia, bere garaiko euskaldunak aholkatzea izan zuela jomuga. Aholkua, abisua, berriz, gisa honetan laburbil daiteke: utz ezazu maitasun mundutiarra eta har ezazu Andre Mariarenganako jaidura.

Hala, “prodesse et delectare” horaziarrari bete-betean loturik atzeman ahal izango lirateke *Linguae Vasconum Primitiae*eko lehen hamabi koplak, doktrina eta maitasuna gaitzat hartzen dituzten haiek, hain zuzen ere. Bestela esanda: zentzu moralizatzailea hartzen duten koplak dira.

Hitzaurretik aipatu den pasarteak adierazten duen bezala, kopla hauekin bilatzen duen helburua ez da hartzailearen ongi igarotze soila. Ez ditu dibertimendu hutserako egin, entretenimendu hutserako. Aitzitik, besterik du jomuga: irakatsi modu entretenigarrian. Izan ere, modu entretenigarrian giza-
kia abisatzea nahi du ongia bila dezan eta gaizkitik urrun dadin. Bere garaiko euskaldun mundutiarrari honako aholku hau igortzen dio: bazter ezazu haragizko maitasuna eta ordezkia ezazu Mariarenganako maitasunagatik.

¹ Etxepare, Bernard: *Linguae Vasconum Primitiae*, Euskaltzaindia, Bilbo, 1995. Azterketa honetan zehar Etxepareren idazlanetik egindako aipamen guztiak argitalpen honetatik jasoko dira.

Itxura batean ez da erraz ikuspegi hau historikoki Etxepareri buruzko kritikak egindako epaiekin uztartzea. Esaterako, XVII. mendean Oihenartek honela zioen:

“eta besteak (bere kartzelatze auhenez aparte) amodiozko neur-titzak, aski errespetu gutxikoak eleiz gizon batentzat, eta batipat ari-mazain den apez bati ez dagozkionak”².

Jakina denez, Oihenartek bere *L'Art Poétique Basquen* (1665) bere neur-tizgintzaren aurretik euskaraz burutu den jarduera poetikoa epaitzen du. Balorazio horretan Etxeparek koplak egiteko erabilitako moduak gaitzetsi egiten ditu. Moduak, gaiak... guztia desegokitzen jotzen du. Ezin izan ziteke-en beste modu batean. Izan ere, Oihenartek bere gutun horretan, XVI-XVII. mendeetako poetikek bezala, jarduera poetikoa arautzea bilatzen du. *L'Art Poétique Basquek* euskal jarduera poetikoa gobernatzea du jomuga eta, labur samarra ez-ezik, behin-behineko idazketan gelditutakoa izan arren, bere garaiko poetiken ezaugarriak era nabarmenean azaltzen ditu: eredu en imita-zioan oinarritzen den ariketa izan behar du jarduera poetikoak, behar bezala-kotasuna (biensèance) zaintzen duena, jarduera teknikoak: arte poetikoa lanbi-de edo ofizio bezala ulertzen da, bere teknika duen lanbide legez; behin tekni-ka ikasiz gero, lanaren, pazientziaren eta saiatzearen bitartez menderatuko li-tzateke. Oihenartentzat Etxeparek ez du eredurik imitatzen, ez behar bezala-kotasuna zaintzen, ez erabili beharreko teknikak erabiltzen. Bi garaitakoak dira eta poesiaren ulerkuntza desberdinak dituzte. Alderdi teknikoetan egotzi zizkion hutsez harantza, ez da harrigarria Kontraerreforma ondoko Oihenartek begi onez ez ikustea Etxepare apaizak mundu sakratu eta profa-noaren artean egiten duen nahasketa edo, mundu profanoan kokatu zenean, dekoroa hain gutxi zaintzea, ezkutuan gorde beharrekoak oso modu gardene-an agerian jarri zituelako, sentsualitatea eta gozatzea zerien kopletan. Beraz, Oihenarti, kokatu zen ikuspuntuan kokatu zela, egin zuen balorazioa egitea zegokion. Poesia ulertzeko modu desberdinaren ondorio da.

Historian jauzia eginaz XIX. mendean lekutu eta, esaterako, Francisque Michelek Etxepareri buruz erakutsi ikuspegia azal daiteke. Gisa honetako pasarteak eman zituen:

² Oihenart, Arnaud: “L'Art Poétique Basque (1665)”. Patri Urkizuk euskaratua. Ik. *Hegats*, 7, 1992, 55. or.

“Il avait bien aussi brûlé quelque peu d’encens sur l’autel de l’Amour; mais l’aveu qu’il nous en fait doit nous rendre indulgent pour un péché vraisemblablement de jeunesse”³.

“La pièce intitulée *Ezconduyen Coplac* (Couplets des Mariés) est certainement inspirée par un épisode de la vie de Bernard d’Echepare. La plaie saigne encore: on le reconnaît à la vérité des sentiments, à l’énergie du style”⁴.

Oihenartek eginiko kritika utzi eta Francisque Michelena atzematean, Pizkundeko humanista baten poesiaren ulerkuntzatik Erromantizismo garai-ko poesiaren ulerkuntzarako jauzia burutzen da. Beste modu batean ikusten da poesia eta, ondorioz, beste modu bateko kritika egiten. Erromantikoentzat poesiak ez du izan behar eredu batzuen imitazioaren produktu, arau batzuk jarraitzearen produktu. Arte poetikoa ez da bere teknika duen lanbide bat, ez da ikasten: zeruaren dohaina da. Poema ereduaren imitaziotik askatu, arau batzuk jarraitzearen menpekotasunetik askatu eta jenio sortzailearen barnera darama Erromantizismoak. Poema poetak bere barnean ezkuta ezin ditzaketen sentimenduen, nahien, xedeen leherketa da. Teknika, berriz, ezin ikas daiteke. Estiloa norberarena da. Idazle bakoitzak bere-berea duen forma ematen dio sorkariari.

Poesiaren ulerkuntza honetatik beste kritika-mota bat eratorri zen. Epai erromantikoei barne-sentimenduak, sentimenduaren egiazaletasuna, “bihotzeko garrasiak”, adierazpen naturala... bilatu eta balioztatuko dituzte. Poesia barne-sentimenduen hustuketa legez jotzen denez, ez da harrigarria Erromantizismoaren garaian kritika biografikoa lantzea. Kritika erromantikokak gogoko izan zuen eta landu ere landu zuen idazlana - idazlearen biografia harremana. Idazlanean agertuz doan “ego” literarioa eta idazlearen “ego” biografikoa bateratu egiten dituzte. Hori da, funtsean, Francisque Michelek egiten duena aipatu pasarteetan: Etxeparek maitasun mundutierra kantagaitzat hartzen duenean eraikitzen duen “ni” literarioa abiapuntu hartu eta “ni” biografikoa eraiki, “ni” literarioa mozorrotze hutsaren emaitza izan daitekeela alboratuz. Dena den, Francisque Micheli aitortu behar zaio beste gogoeta-moduren bat ere egin izana:

“Les poésies légères de Bernard d’Echepare sont charmantes; elles n’ont rien qui doive étonner si l’on réfléchit à l’époque de leur

³ Michel, Francisque: *Le Pays Basque. Sa population, sa langue, ses moeurs, sa littérature et sa musique*, Elkar, Donostia, 1983, (1857an argitaratu zuenaren faksimila), 440. or.

⁴ Michel, Francisque: op. cit. 450. or.

composition, époque où le sentiment des bienséances était à peu près nul, (...); si l'on réfléchit encore à la facilité de moeurs du prêtre dans les contrées méridionales, et à cette propriété, si commune chez les artistes, de se dédoubler et de séparer complètement le personnage de l'homme"⁵.

Pasarte honetan bi alderdi azpimarra daitezke. Batetik, idazlana garaian lekutuz ulertzeaz dihardu; bestetik, pertsonaia eta gizakia bereizteaz, alegia, "ni" literarioa eta "ni" biografikoa bereizteaz. Baina, berez ez zuen horrela jokatu. Beharbada "ni" literariotik "ni" biografikoa eraikitzea erromantikoa-goa zen eta biak uztartu zituen. Ez zuen ahaleginik egin garaian lekutzeko edo poesiaren zein ulerkuntza egon zitekeen atzemateko. Hats erromantikoak besterik eskatu zion, seguraski.

Nolanahi ere, hats erromantikodun kritika hau XIX. mendearen mugak gaindituz, XX. mendean barneratu zen. Aurki daiteke gisa horretako erakuskaririk. Baina, "ni" literario - "ni" biografiko harremanean oinarritzen den kritika hau utzi eta beste ikuspuntu batean koka daiteke kritika, hala nola testuaren azterketan bertan. Testua bera aztergune eraikiz, liburuaren egituratze-moduan erreparatzeak eman dezake beste irakurketa-modu baterako euskarririk.

1. EGITURA

Oihenartek, jadanik, atal desberdinak berezi zituen *Linguae Vasconum Primitiaen*; zehazki, bi. Geroztik, ñabardura gehiagorekin atzemanaz, lau ataletan banatu izan da. Hemen, jakina, lau atal horietako lehenbiziko biak dira jorragai; doktrina eta maitasun mundutiarra gaitzat dituztenak, lehen hamabi koplak, hain zuzen ere. Azter-eremua modu honetan mugaturik, hamabi kopla horiek erakusten dituzten ezaugarritan oinarrituz, beren jomuga didaktikoa azaltzea litzateke ondoko azterketaren xedea. Xederantz bideratzeko, abiapuntu legez, hona hemen Patxi Altuna irakasleak emandako datu bat:

"Hay 4 partes diferenciadas. *En la primera* están las dos poesías de tema religioso, las más extensas de toda la obra, pues ellas solas suman algo más de la mitad de todos los versos: 595 de un total de 1159".

⁵ Michel, Francisque, op. cit., 448-449. orr.

⁶ Altuna, Francisco: *Versificación de Dechepare: métrica y pronunciación*. Mensajero, Bilbao, 1979.

Datua ezin izan daiteke kasualitatearen fruitu. Altuna irakasleak berak beste leku batean dioenez, bada arrazoirik horretarako:

“Lehen saila, askozaz luzeena eta ugariena, erlijio gaiak osatzen dute eta hauen artean oso zati handia, handiena ez bada ere, dagokio Ama Birjinari. Badu honek arrazoi sendoa poetaren liburu plangintza osoan: Mariari poetak izan ziezaiokeen jaiduraz gainera, hamar olerkitan kantatuko dituen lurreko maitasun-maitakeriei kontrajartzen die Mariaganako maitasuna”⁷.

Liburuak plangintza bati erantzuten dio. Luzeraren datuari koplen hurrenkerarena erants dakiok. Ez hori bakarrik, baita koplek maitasunari buruz erakusten duten planteamendua ere.

Helburu moralez idatzitakoa den ala ez erabakitzerakoan, hamabi koplak hauen egituratzea eta egituratze honen bidez maitasuna gaiari ematen zaion tratamendua elementu giltzarria izaki, maila honetan kokatuko da aztergaia.

Jakina denez, *Linguae Vasconum Primitiae* “Doktrina Kristiana”rekin hasten da. Bidenabar, gogora daiteke, zeinahi testutan mezua indartzeko ahalmena duten lekugune pribilegiatuak daudela eta lekugune pribilegiatu horietako bat liburuaren hasiera dela. “Doktrina Kristiana”ren jarraian, “Amorosen gaztiguia” eta “Emazten fabore” koplak eman ondotik, maitasun mundutiarrari eskainiko dizkio laugarrenetik hamabigarrenera bitartekoak.

Izenburu soiletik izenburu horietako bakoitzaren azpian datozen ahapaldiak irakurtzera igaroaz, honako laburpen hau egin daiteke:

1. “Doktrina Kristiana”ko lehen bost ahapaldietan Jainkoak sortu duela gizakia gogorarazten du eta honen eginbeharra dela hura zerbitzatzea. Hainbat otoitz eta doktrina-irakaspenen ostean lehen koplak hau Ama Birjinari zuzenduriko otoitz batekin amaitzen du. Salbazioa eskuratze-ko laguntza eskatzen dio.
2. “Amorosen gaztiguia”n Ama Birjinaren maitasun leiala, maitasun betegina da protagonista. Maitasun leial, ezin hobe hau, maitasun mundutiarrari aurkajartzen dio, maitasun mundutiarrak hau akatsez bete delako.
3. “Emazten fabore”: hezur-haragizko emakumearen laudorioa.
4. Maitasun mundutiarraren aurkitzen diren egoera desberdinak (IV -XII).

Argi samar gelditzen da konkretzio-bide bati heltzen diola. Lehen koplak da orokorrena eta IV.etik XII.era doazenak dira konkretuenak. Tartean, bi

⁷ Altuna, Patxi: “Etxepare herri poeta”, *Euskal linguistika eta literatura: bide berriak*, Deustuko Unibertsitateko argitarazioak, Bilbo, 1981, 324. or.

andre, modu orokorrean aurkeztutakoak, halaber. “Doktrina Kristiana” Ama Birjinari salbaziorako laguntza eskatuz bukatu eta, hurrengo koplari, bigarren, Ama Birjina dakar, Mariaren maitasunaren ezaugarriak eta ahalmenak azaltzeko; hirugarrenean, berriz, hezur-haragizko emakumearen ezaugarriak eta ahalmenak agertuko ditu, laugarrenetik hamabigarrenerarte maitasun mundutiarrean aurkitzen diren egoera desberdinak erakusteko. Abstrakzioetik (doktrina) konkretiorako bidea (maitasun mundutiarrean aurkitzen diren egoera desberdinak) hartzen du koplari segidak. Urratsez urrats darama prozesu hori, “Doktrina Kristiana”ko azken otoitza Mariari zuzentzen dio eta otoitz honek “iraganbide” bezala egingo luke, bigarren koplari, Pertsona hori, Maria, izango baita erdigune. “Andre” ezaugarri komunak iradoki izan balio bezala, zeruko Andrearengandik lurreko andrearengana igaroz, hirugarren koplari, hezur-haragizko emakumeaz jardungo du.

1.1. Anplifikazio-teknika

Iraganbidezko zatia jo izan den “Amorosen gaztiguia” bigarren koplari lehen hiru ahapaldiak giltzarriak izan daitezke:

“Berzek berzerik gogoan eta nik andre dona Maria;
andre hona dakigula guzior, othoi, balia.

Amorosak nahi nuke honat beha balite;
hon lizaten gaztigurik agian enzun liroite,
amore bat hautatzeko konseilu bat nekie,
balinetan sekulakoz gogoan sar balekie.

Nihaurk ere ukhen dizit zeinbait ere amore,
bana hantik eztut ukhen probetxurik batere;
anhitz pena, arima gal, harena eta neuri’ere;
amoretan plazer baten mila dira dolore”.

Ez ote dira “Amorosen gaztiguia” bera eta maitasun mundutiarra gaitzat dituzten koplari guztiak hiru ahapaldi hauen amplifikazioa, zabaltzea? Ez ote gaude eskolastikoei hain gogoko izan zuten “amplificatio” deitu teknikaren erabileraren aurrean? Alegia, tesia ezarririk, ez ote du tesi hori amplifikatzen, zabaltzen “exenpluen” bitartez, IV. koplari XII.era doazen “exenpluen” bidez?

“Amorosen gaztiguia” horren gainontzeko ahapaldietan “bekhatuzko amoria” traidoretzat epaitzen du, leialtasunik gabekotzat, partitzen, banatzen ez den maitasuntzat. Honen aurrean Mariaren maitasuna leiala da eta aldi berean, partitzen, banatzen dena. Dikotomiara joz, Andre Mariaren maitasun

beteginari "bekhatuzko amoria" aurkajartzen dio. Aurkakotasuna den baliapide didaktikoaz baliatuz, maitasun betegina zein den eta zein ez den adierazten du, ezaugarri orokor batzuk atxikiz batari eta kontrakoak besteari.

Bigarren koplak hau osatzen duten gainontzeko ahapaldi guztien eta hauen jarraian etorriko diren koplak (III - XII) iturri-sortzailatzat jo direnez, "Amorosen gaztiguia"ko lehen hiru ahapaldi horiek astiroago atzematea eskatzen dute.

Mintzatzen ari den eta aurrerantzean ere mintzatuko den "ni"aren aukeraren eta nahiaren berri ematen du lehen ahapaldiak: "nik andre dona Maria" gogoan lehen bertso-lerroan esan ostean, hurrengo bertso-lerroan, berak egin aukerarekin guztiak bat etortzearen nahia azaltzen du.

Bigarren ahapaldiaren lehen bertso-lerroa hartzaileari zuzendua dago erabat, hartzaile jakin bati: amorosei. Mezuaren hartzailea mugatu egiten du; ez dio edonori zuzentzen, amorosei baino. Ohar bedi IV.etik XII.era doazen kopletan amorosez jardungo duela, egoera edo "exenplu" desberdinak aurkeztuz.

Erdi Aroko hainbat trobadorek bezala, irakurle-entzuleen borondatea eta arreta erakarri nahi du, zehazki "amorosena". Amorosei hurbiltzen zaie azaltzera doanera erakartzeko. Dei egiten die azaltzera doana begira dezaten, ikus dezaten, eta, ikusi ostean, ondorioak atera, eta bere abisua, aholkua, gaztiguia ontzat jaso dezaten.

Bigarren ahapaldi honetan laburtu eta aurreratu egiten du agertzera doana, "amore bat hautatzeko konseilu bat", amorosek betirako gogoan har dezaten aholku hori. Aurrerapen-sintesi bat da. Jadanik tituluak aurreratzen zuen sintesia: "Amorosen gaztiguia". Aurrerapen-sintesi honekin batera amorosen arreta eskatzen du: "Amorosak nahi nuke honat beha balite;" (II, 2).

Aipatu "Amorosen gaztiguia"ko bigarren ahapaldiak ez luke bilatuko bakarrik koplak horretan garatuko dena aurreratzea eta laburtzea, baizik eta IV.etik XII.era doazenean garatuko dutena ere aurreratu eta laburtuko luke; hots, amorosez diharduten koplak guztiek jorratuko dutena, maitaleen artean gertatzen diren egoera desberdinak dituztelako gaitzat, amorosen arteko gora-beherei eskainitako koplak direlako. Honela bada, II. koplak, "Amorosen gaztiguia"n, maitasun mundutiarrak orokorki dioena, gero, IV-XII horietan ejenplifikatu egiten du. Gauzak honela, anplifikazio-teknika hau hezurmamitzeko Etxepare aukera jakin bati lotzen zaio: ez du hautatzen Ama Birjinaren maitasun leiala, betegina ejenplifikatzea, maitasun mundutiarra ejenplifikatzea baino. Horrenbestez, "baskoak gaztigitzeko" darabilen metodoa honakoa da: izan behar ez duena erakutsi, izan behar duenera erakartzea jomuga. Zinez, amorosak gaztigitzea helburu izanik, modu desberdinak zituen xede hori bideratzeko: hauta zezakeen maitasun betegina, Mariarena, exenpluen bidez

zabaltzea edo biak, maitasun betegina eta ez betegina (mundutiarra) zabaltzea... Maitasun mundutiarra bakarrik zabaltzea izan da bere aukera metodologikoa.

Maitasun leialari eskainitako berbaldia bigarren koplak modu orokorrean egiten duen azalpena mugatu eta ejenplifikatu gabe uzten du. “Amorosen gaztiguia”k maitasun mundutiarrak eta ez mundutiarrak ematen duen doktrinaren eta maitasun mundutiarreko esanpluak testuratzten dituzten IV-XII koplaren artean, hirugarren koplak, “Emazten fabore” tartekatzen da. Hurrenkerak erakusten duenez, Andre Mariaren laudoriotan idatzitako “Amorosen gaztiguia”tik hezur-haragizko emakumearen laudoriotan idatzitako “Emazten fabore”ra igarotzen da, zeruko Andreamen dohainak azaltzetik lurreko andreamen dohainak azaltzera. Langaia oso modu ordenatuan antolatzen ari da Etxepare. Modu ordenatu honekin, gainera, egitasmo bati erantzuten dio. “Amorosen gaztiguia”n amorosak gaztigatu nahi dituela esan ostean, Andre Mariaren maitasunari buruzko lezioa ematen du, amorosen arteko maitasunari aurkajarriz. Amorosen arteko jokoak, jakina, gizon-emakumeen arteko jokoak da. Joko honetan, dirudienez, zenbait jokabidetan berdin ikusten ditu gizon-emakumeak Etxeparek, ez ordea guztietan. “Amorosen gaztiguian” tesi bat jarri badu -“amoretan plazer baten mila dira dolore” (II, 10)- orain, “Emazten fabore”n, beste tesi bat jarriko du -“gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik” (III, 2)-. IV.etik XII. koplara doazen esanpluak frogatuko dituzten tesiak dira. Lehen tesia, orokorra, bederatzi koplak horietan barrena zabalduz erakutsiko du, bigarrena, berriz, emakumearen ahotsa zuzenean jasotzen duten haietan, VIII.etik XII.era doazenetan, hain justu. Bigarren tesia nola frogatzen duen aurreragorako utziz, egokiago dirudi lehen tesia nola garatzen duen atzemanaz hastea.

1.1.1. “Amoretan plazer baten mila dira dolore”

Esaten zenez, “Amorosen gaztiguia”ko bigarren ahalpaldiak lehen bertso-lerroan hartzaile jakin bat mugatzen du (amorosak) eta beren arreta galdegiten; hurrengo bertso-lerroetan dioenez, gaztigatzeko, kontseilu bat emateko eskatzen du arreta hori. Ematera doan aholkua hor bertan dago: amore bat hautatzerakoan zein amore hautatu. IVtik XIIra doazen koplek emandako esanpluetan amorosen arteko maitasunak sorrarazten dituen zorigaitzak ikusi ostean, maitasun honetatik urrutiratzea dela onena ondorioztatu behar dute amorosek. Izan ere, “esanplu” horiek agerian uzten dute, maitasun mundutiarrak ez dakarkiola zorionik gizakiari.

Amorosei kontseilu bat ematera doakiela esan ondoren bigarren ahapaldian, hirugarrenak lehen ahapaldian aurreratu duenaren oinarria, sakonean dagoen arrazoia dakar: lehen ahapaldian esan duenez, berak Ama Birjinaren maitasuna hautatu du. Orain, hirugarren ahapaldi honetan dioenez, bada arrazoirik horretarako: esperientziak esan dio maitasun mundutiarretik ez dela batere probetxurik ateratzen, "anhitz pena, arima gal, harena eta neuri'ere; / amoretan plazer baten mila dira dolore" (II, 9-10). Esperientziak berak esan dio. Eskarmentuak indartzen du mezua. Maila teorikoa utzi, maila doktrinala utzi eta esperientzia bera euskarri duen aholkua ematera doa.

Ukaezina da maila esperientzialetik aholkatzera doala. Hala planteatzen du. XIX. mendeko kritikak, goian aipaturiko kritika biografiko horrek, Francisque Michelenak kasu, jarrera honetan aurkitu zuen Etxepareren gaztaroa bekatuez hitz egiteko oinarria. Irakurketa literala egitearen ondorio da. Baina, "ni" hori ez ote da baliapide erretoriko hutsa? Ez ote da, Etxeparek janzten duen mozorroa? Ez ote da "ego" liriko bat "ego" biografikotik erabat berezi behar dena?

Etxepareren bizitzaz ezer gutxi dakigu, ia ezertxo ere ez dakigula ez esateagatik. Beraz, "Nihaurk ere ukhen dizit zeinbait ere amore" (II, 7) horren ostean Etxepareren haragizko bekatuak ikustean, orain-oraingoz, Etxepareren bizitza asmatu besterik ez da egiten. Zentzuzkoagoa dirudi, baliapide erretoriko hutsa dela pentsatzea. Hala pentsatuz, gainera, literaturan idazleak mozorro desberdinak janzteko duen lizentzia onartu besterik ez da egiten. Erdi Aroko sermoietan, esaterako, egilearen "ni" a azaltzea erabat arrunta da. Sermoigileak berak darabilen baliapidea da.

Etxeparek maitasun mundutiarreko gorabeherak bizi izandako gorabehera bezala aurkezten dituenan, sinesgarritasuna irabazten du. Ez doa aholkua ematera Elizak hala erakusten duelako, doktrinak hala erakusten duelako bakarrik, baizik eta esperientzia hori bizi izan ondoren lezio hori ikasi duelako. Ematen duen aholkuak Elizak irakatsitakoari esperientziak irakatsitakoa gehitzen dio. Honela, aholkua indartu egiten da: besteren eskarmentutik ere ikas dezakete amorosek. Mezua indartzeko baliapide erretorikotzat jo daiteke "ni" esperientzial horren azalpena. Besterik ere erants daiteke. Etxepare elizgizonarentzat guztiok gara bekatariak:

"Kulpa gabe ehor ezta, haur da segur egia;
bekhatuiaz damnatzen du Jangoikoak munduia;" (II, 88-89).

Ez ote dio honek beronek eskatzen bekatari legez aurkeztea? Beraz, kopla hauetan barne-sentimenduak azaleratzen dituen "ego" liriko hori "ego" enpirikotik bereziz, "ego" liriko horretan Bernard Etxepare gabe, gizakia atzeman daiteke, gizaki guztion ordezkaria. Honela bada, bekatari garen gizakion ordezkari batek, gizaki legez duen eskarmentutik hitz egingo luke.

Etxeparek maitasun mundutiarrereko gorabeherak bizi izandako gorabehera bezala aurkezteak eragin duen azterguneetik lerratzea itxi eta harira itzuliz, hona hemen aztergune hori: “Amoretan plazer baten mila dira dolore” tesiarren frogatzea.

Esan bezala, Ama Birjinarenganako maitasuna hautatu duen “ni” hori ibilia da maitasun mundutiarraren uretan, dastatuak ditu maitasun mundutiarraren plazer eta doloreak: ezagutu du hezur-haragizko emakumea eta eskarmentua duen “ni” horrek adierazten duenez, “bana hantik eztut ukhen probetxurik batere” (II, 8). “Amorosen gaztiguia”ko hirugarren ahapaldiko bertso-lerro honek maitasun mundutiar horretan egindako ibilalditik jasotako uzta neurtzen du, IV. koplatak XII.era bitartean bizi izandakotik ateratako irabaziak. Hona hemen koplaz-kopla “probetxu” horiek:

“Ezkonduien Koplak” deritzanean dioenez,

“Honestea berzerena erhogoa handi da,
plazer baten ukhenen du anhitz malenkonia:
begiez ikus, ezin mintza; han dakusat nekia;
beriareki datzanean enetako aizia” (IV, 11-14).

“Amoros sekretuki dena”z ari delarik, berriz,

“Ene gaizki penatzeko hain ederrik sortu zen,
gaoaz eta egunaz ere gaizki nizi penatzen;
harekila bat banadi, bihotza zait harritzen,
neure penen erraitera are eniz ausartzen” (V, 9-12).

“Amorosen partitzia” dela eta,

“Nik hargana hanbat dizit amorio handia,
harekila egoitiaz ezpaneinde enoia;
harganiko partitzia ene eihargarria;
berriz ikus dirodano, bethi malenkonia” (VI, 7-10).

“Amoros jelosia”z diharduelarik,

“Jende honak, bihotza daut bethi ere nigarrez,
neure amore xotiltua galdu dudan beldurrez;
gaoaz lorik ezin daidit haren gogoanbeharrez;
gogoanbehar handi dizit bethe nuien adarrez” (VII, 23-26).

Horra hor, IV. koplatak VII.era bizi izandako eskarmentuak erakutsi diona: *mila dolore* eta batere probetxurik ez.

Zinez, VIII. koplatak aurrera aldaketak daude, baina aldaketa horiek ez dute auzitan jartzen bere eskarmentutik hitz egiten duen “ni” horrek II.

koplan, IV.etik XII.era doazen koplen sortzailatzat jo den "Amorosen gaztiguia"ren hirugarren ahapaldian, ezarri duen tesia: "amoretan plazer baten mila dira dolore". Aitzitik, tesia osatzera datoz.

Tere Irastortzak dioen bezala, bi azpisail bereiz daitezke IV.etik XII.era doan koplak-multzo horretan. Lehen azpisaila IV.etik VII.era doazenek osatuko lukete eta bigarrena, berriz, VIII.etik XII.era doazenek. Tere Irastortzaren-tzat,

"Batean, poeta kexu da bere amoreari zor zaion erantzun-ezagatik. Kasu hauek baldintza ezberdinetan garatzen dira. Behin, esate baterako, dama 'berzerena' delako, hots, ezkondua delako"

Horrela da. Poetaren kexuek, koitek, negarrek betetzen dute lehen azpisail hau. Kexu da bere maitea ezkondua delako, kexu da bere penak azaltzera ere ausartzen ez delako, kexu da maitea "partitzian" malenkoniak harrapatzen duelako, kexu da jelsiak loa bera galerazten diolako. Begi bistakoa denez, kexua darie koplak horiei. Koplak batetik bestera aldatzen dena, kexu-eragile den zirkunstantzia da. Zirkunstantzi-tipoa gaineratu ahal izango litzateke; izan ere, Erdi Aroko errealista eskolastikoen ikuspegia azaltzen du: klaseak atzematen ditu, eta ez objektu partikularrak: maitea ezkondua denean, maiteaz sekretuki maiteminduta egotean, maitea "partitzian" eta abar.

Bigarren azpisail bat berezi zitekeela esan da, VIII.etik XII.era bitartean doazen koplek osatuko luketena, hain zuzen ere. Bigarren azpisail batez hitz egiteko beste alde aurki daiteke. Maila formalean, lehen azpisailean ez bezala, baliapide dramatikoaren erabilerara jo eta, eszenaren bitartez, emakumearen ahotsa zuzenean testuraten da. Lehen azpisailean ahots bakar bat dago, "ni" horrena bakarrik; bigarrenean, berriz, XI. koplak ezik, elkarrizketa bide, bi ahots daude. Dena den, aldea ez da horretara mugatzen: lehen azpisailean kexuak, negarrik, koitak agertu dituen "ni" horrek, orain, VIII.etik XII.era doazen koplak hauetan "medratzea" bilatzen du, probetxuren bat eskuratzea, irabaziren bat izatea.

Egiaz, lehen azpisailean itxuratzen den "ni" hori ez da maitasun platonikoaren erakuskaririk bikainena. Negarra, kexuak darion "ni" horrek, beti ere, ordaina gogoan du. Ordaina, berriz, ez da begirada bat, keinu bat, irriño bat... Gisa honetako eskaera gutxi dago, hitz egin nahia azaltzen duen arren. Maitearekin mintzatu nahi horren lekuko dira, adibidez, VI. eta VII. koplak. Honela dio "Amorosen partitzia"n:

* Irastortza, Tere: "Emakumezkoa gizonezkoen literaturan: Euskal Literaturari errepassoa", *Jakin*, 45, 1987, 41. or.

“Minzatzeko zurekila gau bat nahi nikezi,
hilabete konpliturik hura luza baledi,
arranguren khondatzeko asti nuien frangoki,
ezein ere beldur gabe egoiteko zureki” (VI, 15-18).

Edo “Amoros jelosia”n:

“Sekretuki behar dizit harekila minzatu,
ordu hartan jagoitiko ezai ezpa baketu” (VII, 11-12).

Noizbait, oroitzearen ordaina askitzat jotzen du, hala nola “Amorosen partitzia”n:

“penak oro hon lirate, zu bazina orhizen” (VI, 14).

Baina, horien ondoan aurki daiteke hitz egiteaz edo oroitzeaz harantz doan erreferentziarik. Besterik du gogoan, esaterako, IV.ean, “Ezkonduien Koplak” deritzanean, honakoa adieraztean:

“Alhor hartan hel badakit ereitera hazia,
eta ene bada ere lastoa eta bihia” (IV, 19-20).

“Ni” hori ez da sufrimenduari berezko balioa ematen diona. Ordaina gogoan du eta penak, kexuak agertzen dituen arren, “ezin hilez bizirik” dagoen arren, ez da pena horietan itotzen. Hori baino praktikoagoa da. Horren lekuko da, VII. koplako, “Amoros jelosia”ko seigarren bertso-lerroan “ezin hilez bizirik” zegoen “ni” horrek, azken ahapaldian dioena:

“Jangoikoa, edetazu amoria gogotik
eta haren irudia ene begietarik.
Hark nigana eztaduka unsa leialdaterik,
ni ere elikaturen niz orai hura gaberik;
sarioa da lohitu eta eztut haren beharrik;
nahi badut, ukhenen dut orai ere berririk” (VII, 27-32).

Hogei bertso-lerro aski izan ditu “ezin hilez bizirik” egotetik, hura gabe elikatzeke eta beste bat maitaletzat hartzeko.

Maitasun mundutiar horretan porrot egiten du. Ez ditu bere nahiak eskuratzen eta hortik bere sufrimenduak. Ondorioz, sufrimenduari berezko baliorik ematen ez dion arren, doloreak, kexuak azaltzen ditu, *mila dolore*: maitea besterena delako, porrotaren beldur, bere maitasuna adieraztera ausartzen ez delako, jelsiak harrapatua duelako... Orain, berriz, VIII.etik XII.era *plazerra* eskuratzera abiatzen da. Jada ez du eskatuko hitz egite edo oroitze soila, bai-zik eta “pota”, edo “amoretan hartzea”, edo “bere nahia egitea” eta hartara behartuko du maitea... Ordaina behar du eta ordaina ez da begirada bat edo

keinu bat. Maitasun mundutiarrak eragindako penak kontatzetik maitasun mundutiarrak gozatzeraz igarotzen da "ni" hori. "Potaz" gozatzeraz, bortxaketa bide gozatzeraz, maitaletzat hartzeko eskatzeraz...

"Ni" horrek argi eta garbi penen ordaina eskatzen du: "nik zugatik dudan penek hura merexi dute" (4) dio VIII. koplari pota galdatzen duenean. Eta emakumearen ezezkoaren aurrean, behartu egingo du:

"nik zer orai nahi baitut, heben duzu egingen" (VIII, 18).

Berdin gertatuko da X. koplari, "Amorosen disputa"n:

"Hebetik joan gabe ene burua
egin behar duzu ene nahia" (X, 57-58).

Hurrengo ahapaldietan azaldutakotik ondoriozta daitekeenez, bete egingo du mehatxua.

Bi koplari hauetan bezala, penen ordaina eskatzen du elkarrizketa oinarritutako beste bietan. Hala dio IX. koplari, "Amorez errekeritzea"n:

"joan duzuna ekhardazu, ezpa eman ordaina" (IX, 4).

Honela, berriz, XII.lean, "Amore gogorraren despita"n:

"othoitze bat banegion larradala egia,
biderikan lizatenez ninzan haren grazian" (XII, 3-4).

Lehenbizi aipatutakoen eta bigarren aipatutakoen artean dagoen alde honakoa da: lehenbizikoetan, bere eskaerak jaso duen ezezkoari jaramonik egin gabe bere nahia asetzen du, bigarrenetan eskaera soilean gelditzen da.

Beraz, IV. koplari XII.era doan segida horretan bi azpisail atzeman daitetzke:

- lehen azpisaila IV.etik VII.era doana. Bertan "ego" baten kexuak entzuten dira. Zirkunstantzi desberdinak bide, bere maitasunak erantzunik jasotzen ez, eta *mila dolore* ditu. Mila dolore horiek kanporatzen ditu.
- bigarren azpisaila VIII.etik XII.era doana. Bertan elkarrizketa da nagusi. Eszenaren bitartez, "ego" horren ahotsa ez-ezik, bere maitearena ere zuzenean entzuten da. "Ego"ak *plazerra* eskatzen du eta ezezko erantzuna jasotzen. Erantzun honen aurrean, birritan behartu egingo du errekeritua, beste bietan eskaera soilean geratzen da.

Maitasun mundutiarran "ni" honek bizi dituen egoera desberdinek sorrarazten dituzten sentimenduak bi azpimultzotan antolatzen dira: kexuak eta plazer-eskaerak. Areago oraindik, beste elementuren batek ere indar dezake bi azpisail atzematzen hori. Lehen azpisaila deitu dena, bere maitasunak

erantzunik jasotzen ez duelako *mila dolore* kanporatzen dituen azpiatala, gisa honetan amaitzen du, “Amorosen jelsia”ko azken ahapaldia bide:

“Jainkoa, edetazu amoria gogotik
eta haren irudia ene begietarik.
Hark nigana eztaduka unsa leialtaderik,
ni ere elikaturen niz orai hura gaberik;
sarioa da lohitu eta eztut haren beharrik;
nahi badut, ukhenen dut orai ere berririk” (VII, 27-32).

Bigarren azpisaila, berriz, plazer-errekeritzeari lotua dago. Errekeritu ez-ezik, egoera behartuz eskuratu egiten du. Azpisail honi bukaera ematen dion “Amore gogorraren despita” honako bi ahapaldi hauekin ixten da:

“Jangoikoa, mutha ezak, othoi, ene bihotza,
amoriaren, hark bezala, nik eztudan axola;
bortxaz ere gaizki bano hongia egitia hobe da;
nihaurk ere utziren dut hon ezteriztadana” (XII, 49-52).

“Andre faltaz eniz hilen balinba ni lehena;
oroz etsi behar dizit, non baitate hobena;
heki ezin medra naite, bai gal neure arima;
bategatik sarri niro diren oroz arnega” (XII, 53-56).

Eman dezake argitasunik lehen azpisailaren amaiera eta bigarrenarena erkatzeak. Bada hor berdintasun eta desberdintasun esanguratsurik. Biak Jaungoikoari zuzendutako erreguarekin bukatzen dira. Erregu bietan burutik edo bihotzetik maite horren irudia kentzeko eskatzen dio Jaungoikoari. Bietan “ni”ak utzi egiten du maitea: VII.ean dioenez, leial ez zaiolako; XII.ean dioenez, on ez zaiolako. Baina, VII.ena irekita gelditzen da, ez horrela XII.ena. VII.ena irekita gelditzen da, maite berri bat izan dezakeela adierazten duelako; aldiz, XII.ena itxita gelditzen da andre oroz etsitzea onena delako. Honela bada, *mila dolore* kantatu ostean, doloreak dolore, oraindik ez du etsitzen, aitzitik, plazer-eskaera soilen nahiz bortxaz plazer hau eskuratu ondoren, etsi egiten du. Beraz, VII.enean, “Amoros jelsia”n, abentura berrietara irekirik zegoen “ni”ak, abentura orori ateak itxiaz amaitzen du XII.enean. Bukatu da maitasun mundutiarrean burututako ibilaldia. Maitasun mundutiarrean egindako ibilaldia helmugara iristean, etsitzeko arrazoiak ematen ditu: “ezin medra naite, bai gal neure arima”. VII.enaren amaieran ezin esan zeza-keen “ezin medra naite”; izan ere, honaino doloreak bakarrik kantatu ditu, orain, ordea, erants dezake ez duela irabazirik atera. Aurrekoetan ez bezala, VIII. koplatik XII.erako tarte horretan “medratu” du edo “medratzen” saiatu da. “Medratu” duenean, bortxaz izan da; “medratzen” saiatu denean, frakasa-

tu egin du. Beraz, badirudi, "ezin medra naite" hori bizi izandakoaren ondorio dela, VIII. koplatak XII.era ko tarte horretan jasandako eskarmentuaren ondorio. Dena den, "ezin medra naite" ez da etsitzeko arrazoi bakarra. Bada besterik ere: "bai gal neure arima". Lehen azpisailean *mila doloreak* kantatu dituen "ni" hori, doloretan bizi izan da, plazer apurrik dastatu gabe. Orain, VIII.etik XII.era bitartean probatu du haragiaren xarma, erori da haragizko bekatuan. Haragizko bekatuan erortzeagatik gal dezake arima.

Aurrera jarraitu aurretik, honako ondorio hauetara bil daiteke egindako azalpena:

a) Honela zioen II. koplako, "Amorosen gaztiguia"ko hirugarren ahapaldian:

"Nihaurk ere ukhen dizit zeinbait ere amore,
bana hantik eztut ukhen probetxurik batere
anhitz pena, arima gal, harena eta neuri'ere;
amoretan plazer baten mila dira dolore" (II, 7-10).

Hirugarren ahapaldi honek tesia jarri eta IV.etik XII.era doazen koplek tesi hori frogatuko lukete egindako azalpenaren arabera. Etxepare amplifikazio deritzan teknikaz baliatzen da horretarako: tesia ezarri ondoren, tesi horretan adierazitako ideia zabalago emateko eta errepikatzekeko enenpluak darabiltza. Exenplu bakoitzak zirkunstantzia desberdina azalduko du: besteren emazteaz maiteminduz gero jasaten diren penak, porrotaren beldurraren eraginpean maiteari maite dela adierazten ez zaiolako pairatzen diren sufrimenduak, maitaleak elkarrengandik bereizteak sortzen duen egonezina, jelsiaki dakarren ondoeza, musua eskatzea, amorez errekeritzia eta abar. Exenplu hauek, zirkunstantzi-tipo desberdin hauek, egoera-klase desberdin hauek frogatzen dute "amoretan plazer baten mila dira dolore". Beraz, ideia, doktrina, ejenplifikatu egiten da. Ideiaren abstrakzioetik enenplu konkretuetara igarotzen da.

b) Ideia abstraktu hori ejenplifikatzeko "ni" batez baliatzen da. Maitasun mundutierra ezagutu duela aitortuz, bizi izan dituen gorabeherak ekarriko ditu enenpluetara; izan ere, "Amorosen gaztiguia"ko "nihaurk" horrek bezala, enenpluetan datorren "ni"ak ez du batere probetxurik aterako maitasun mundutiarran egindako ibilaldian. Beraz, eskarmentutik kontatutako enenpluak dira. Esperientziak emandako indarra daramate. Jadanik azaldu denez, esperientziatik hitz egiten duen "ni" horrek ez dauka zertan bat etorri Etxepare egileak bere bizitzan bizi izandakoarekin.

c) "bana hantik eztut ukhen probetxurik batere; / anhitz pena, arima gal, harena eta neuri'ere" dio "Amorosen gaztiguia"n, eskuratutako uzta neurtze-

rakoan. IV. koplatic XII. koplarteko ibilaldia egin duen “ni” horrek ondo-rio berbera ateratzen du: “heki ezin medra naite, bai gal neure arima;”. Biak, II. koplako “ni”ak eta XII.ekoak, irabazirik ez ateratzea eta arima galtzeko arriskua azpimarratzen dute ia hitz berberekin. Erakusten duten desberdintasun bakarra honakoa da: bigarrenean bi arimei egiten zaie erreferentzia –”harena eta neuri’ere”–, XII.enekoan bakarrari: “ni” horrenari. Baina, bigarrenak bi arimak hartu behar zituen gogoan, gizon-emakumeei zuzendua dagoelako, aurrerago ikusiko denez.

d) Beraz, IV. koplatic XII.era maitasun mundutiarreko gorabeherak zabal kontatu aurretik, “Amorosen gaztiguia”ko hirugarren ahapaldian maitasun honen esparrutik jasotako uzta baloratu duen bezala baloratu duelarik, has dezake II. koplak hau, honakoa esanaz: “Berzek berzerik gogoan eta nik andre dona Maria”. Maitasun mundutiarrak eman dion eskarmentuak eragindako aukera da, “indukziotatik” ateratako “dedukzioa”, zortzi exenpluetan bizi izandakoaren ondorioa.

2.1.2. “Gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik”

Maitasuna gaitzat duten gainontzeko koplak guztien iturri-sortzailatzat jotzen “Amorosen gaztiguia” honetako lehen eta hirugarren ahapaldien artean, jakina, beste ahapaldi bat tartekatzen da. Bigarren ahapaldi horretako lehen bertso-lerroan “Amorosak nahi nuke honat beha balite” esanaz hasten da. Amoro sei zuzentzen zaie, amorosen arreta erakarri nahi du, jarraian adieraziko duenez, gaztigu bat, kontseilu bat emateko asmoarekin.

Lehen azpiatalean amoros horietako bati buruz jardun du -gizonezkoaz- eta bigarren azpiatalean osatu du jardun hori. Amorosen arteko gorabeherak bi lagun artekoak izaki, beste partaideaz jardutea falta zitzaion, hots, emakumeaz. Etxeparek ez du ahantzi. Esan denez, VIII, IX, X, eta XII. kopletan maitalearen ahotsa ez-ezik, maitearen ahotsa bera dator zuzenean. Ahots hori bide, emakumea kokatuko du amorosen arteko jokoan.

Jadanik azaldu den bezala, bigarren koplak, “Amorosen gaztiguia”n, maitasun mundutiarra ez-mundutiarrari aurkajarriz, Ama Birjinaren ezaugarriak ematen ditu. Jarraian, hirugarren koplak, hezur-haragizko emakumea ezaugarritzatzen igarotzen da.

“Emaztiak ez gaitz erran ene amorekatik;
gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik (III, 1-2).

Anhitz gizon ari bada andrez gaizki erraiten,
arhizki eta desoneski baitituzte aipatzen,

ixilika egoitia ederrago lizate;
andrek gizoneki bezi hutsik ezin daidite" (III, 3-6).

Amorosen arteko harremana gizon-emakumeen arteko harremana izaki, biek dute erantzunkizuna harreman horretan. Etxeparek, ordea, gizonaren gain jartzen du erantzunkizuna: "gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik". Hala erakusten du VIII-XII kopla segidak: gizona da beti errekeritzailea eta inoiz ez emakumea.

VIII. koplan lehenbiziko aldiz elkarrizketaz baliatzen hastean, emakumearen ahotsa zuzenean dakar testura. Horrela, inolako bitartekotasunik gabe, ikus daiteke nola gizonezkoaren musu-eskaerak, apartatzeko erantzuna jasotzen duen emakumearengandik, "enuk uste duiana" eransten duela.

IX.ean amorez errekeritzen duenean gizonezkoak:

"Ene maite maitena, egidazu zuzena;
joan duzuna ekhardazu, ezpa eman ordaina" (IX, 3-4)

honakoa erantzuten dio emakumeak:

"Nik dakidan gauzarik eztadukat zurerik;
lotsaturik jarri nuzu, ezpaitakit zegatik" (IX, 5-6).

X.ean damutua delako baztertzen du emakumeak gizonaren eskaera:

"Nihaurk ere gerthuz maite bazitut,
onerizte gabez uzten etzitut,
bana Jeinkoaren nuzu beldurtu,
sobera digizi egin bekhatu" (X, 11-14).

XII.ean, berriz, ohorea galtzen delako arbuiatzen du gizonaren errekerimendua:

"Gaizki egin dadinian, jende sarri dakite,
ene gaizki egitiaz enek laido lukeite;
zu eta ni elgarreki unsa ezin ginate;
zaude ixilik, zoaz horrat eta hobe baitate" (XII, 21-24).

Beraz, oraingoan ere, emakumeaz modu orokorrean diharduen III. koplan, "Emazten fabore"n, ezarri tesia -"gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik"- eta VIII.etik XII.era bitartean, XI.ean ezik, anplificatioaren teknika bide frogatu egiten du. Exenpluen bidez erakusten du jarri duen tesia, ejenplikatuz errepikatzen, frogatzen, zabaltzen eta konkretatzen du ideia.

Exenplu horiek agertzen dutenez, gizonaren errekerimenduei ezezkoarekin erantzuten die emakumeak. Musu-eskaera proposamen lizuna iruditzen zaio eta, "horietakoa" ez dela argumentatuz, uko egiten dio. Hitz batean,

VIII, IX, X, XII. kopletan argumentu desberdinak ematen ditu errekerimendu horiek arbuiatzeko. Tere Irastortzak dioen bezala:

“Arruntki, errefusatzeko emazteak ematen dituen arrazoiak erlijioso eta sozialak ohi dira, alegia, bere gogoari kanpotik ezarriak. Erlijiosoaren artean, gorputzaren gutiziak Jainkoaren gogoko ez direlako, edo burutuak direnean, damutua delako; besteetan, poetak eskatu bezala harremanak sekretuak izanagatik ere, ezagutuko balira, famaren kaltetan gertatuko liritekeelako (10;11,13); damaren ahotan jartzten dira gizartearen hesiak, askoz espazio gutxiago eskaintzen ziolako emazteari, ezbairik gabe. Gizonezkoari, poetari kasu hauetan, ez zaizkio asko axola kastotasuna eta fama; eta bi bider, behin bestean baino inplizituago agertzen da bortxaketa eta bortxaketa-mehatxua”.

Zinez, emakumezkoaren ahotsean ez bezala, gizonezkoarenean ez da agertzen arrazoi sozialik maitasun mundutiarretik urrutiratzeko: nola kastotasuna hala fama gutxi axola zaizkio. Besterik da etsitzera daramana: irabazirik atera ez izana eta arima galtzeko arriskua. Emakumeari dagokionez, ez da batere harrigarria gizonezkoaren errekerimenduak errefusatzeko arrazoi erlijioez gain sozialak ematea.

Beraz, gizona da beti eskatzailea eta emakumea arrazoi sozial edo erlijiosoetan oinarrituz eskaera horiei ezezkoa ematen diena. Gisa honetan frogatua gelditzen da hirugarren koplean, “Emazten fabore”n, ezarri duen tesia: “Gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik”. VIII. kopleatik XII. koplara bitartean eman dituen exenpluek hala erakusten dute. “Indukzio” horiek bide argumentatu du hirugarren koplean modu orokorrean eman duen ideia.

Bi tesi jartzten eta frogatzen ditu Etxeparek. Lehena, “Amorosen gatziguia”n formulatzen duena -“amoretan plazer baten mila dira dolore”- eta bigarrena, “Emazten fabore”n formulatzen duena -“gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik”-. Lehenbizikoa da orokorrena, gizon-emakumeen arteko maitasunaren izaeraz diharduelako. Bigarrena, bereziagoa da, partikularragoa. Tesi orokorrean amoreen efektu mingarriak adierazten ditu eta tesi berezian efektu mingarri horiek dituzten amoreen eragilea: gizonezkoa.

Dena den, “gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik” badio ere Etxeparek eta, VIII. kopleatik XII.era doazen exenpluek, beti gizona errekeritzaille legez eta emakumea errekerimendu horiei uko eginaz aurkeztuz, tesi hori frogatzen badute ere, bada oinarri komunik jardulea den gizonezkoaren eta amoreez gozatzeko aurrerapausorik ematen ez duen emakumearen artean.

⁹ Irastortza, Tere: op. cit., 42-43. orr.

2. HELBURU DIDAKTIKOA: "AMORROSEN GAZTIGUIA"

Etxeparek gizon-emakumeak urrutiratu nahi ditu maitasun mundutiarretik. Helburu hori lortzeko arrazoi desberdinak jartzen ditu gizon-emakumeen ahotsetan. Gizonak dioenez, "ezin medra naite, bai gal neure arima", emakumeak, berriz, arrazoi sozialak eta erlijiosoak adierazten ditu. Baina, gizon-emakumeek emandako arrazoiek oinarri komun bat erakusten dute: guztiak kanpotik ezarritakoak dira, alegia, norberaren barne-grinatik kanpo gelditzen direnak. Kanpotik ezarritako arrazoi horietan biak bat datoz erlijio-soa aipatzean. Arrazoieta bata eta bestea bereizten dituen honakoa da: gizon-zezkoak "ezin medra naite" dioten lekuan, arrazoi sozialak ematen ditu emakumeak.

Honela bada, giza izaeratik hitz egiten du Etxeparek, gizakiaren barnean gertatzen dena kanporatuz eta irudikatuz. Badaki gizakiak burumuinetan daramala mundua eta haragia. Badaki gizakia prest dagoela deabruari bere burua eskaintzeko mundu eta haragi horren xarma gozatzegatik. Hori horrela dela jakitez gain, badaki ezkontzaren oinarrian ez dagoela maitasuna, baidarik eta komenientzia: ezkontza tratu baten emaitza da. Beraz, gizakiaren izaeratik hitz egite honek darama kanpo-arrazoieta jotzera eta hauen artean erlijiosotara. Bekatuak, arima galtzeko arriskuak bakarrik urrutira dezake gizakia maitasun mundutiarretik. Arrazoi honi maitasun mundutiarrek eragiten dituen oinazeak gehitzen dizkio gizon-zezkoaren kasuan eta emakumezko-arenean, berriz, ohorea galtzea.

Gizon-emakumeak berdin ikusten ditu Etxeparek beren barne-joeraren ikuspuntutik, ez batak, ez besteak, dio ez duela gogoko maitasun mundutiarra. Gizon-emakumeak maitasun honetatik urrutira daitezten arrazoiak bilatzerakoan barne-joerek eskatzen dutena alde batera utzi eta barne-joera horiek eragiten dituzten kaltetan erreparatzen du: gizona gaisotu egiten du; emakumeak ohorea eta ospea galtzen du eta biek arima galtzen dute: salbazioaren ordez zigorra lortuko dute.

Gisa honetan Etxeparek helburu moralizatzailea duela ondorioztatu daiteke. IV. koplatak XII.era maitasun mundutiarrek sorrarazten dituen zorigaitzak izan ditu kantagai. Zorigaitz horiek ikusi dituen amorosak maitasun horretatik urrutiratzea du hoberena. Mezua gardena eta argi-ilunik gabea da: maitasun mundutiarrean ez dago batere irabazirik, galerak betirakoak izan daitezke.

Mezu hori emateko metodo jakin batetaz baliatu da Etxepare. Ikuspegi panoramikotik, "Doktrina Kristiana" eta honen azken otoitza -Ama Birjinari zuzendutakoa- iraganbide, ikuspegi monografikora, "Amorosen gaztiguia"ra, igarotzen da eta "Emazten fabore"rekin osatzen du ikuspegi monografiko

hori. Monografiarako lezio jakin bat hautatzen du -maitasuna- eta tesi orokor bat ezartzen -“amoretan plazer baten mila dira dolore”-, partikularragoa den beste bat erantsiz -“gizonek utzi balitzate, elaidite faltarik”-. Jarraian lezioa garatzen du, tesiak frogatzen ditu exenpluen bidez. Edozein sermoigilek bezala ilustratu egiten du lezioa. Edozein sermoigilek bezala ideia berbera errepikatzen du, zabalduz ideia hori exenpluak bide. Edozein sermoigile bezala doktrinaz eta doktrina hori eskuragarriago egingo duten exenpluez baliatzen da, baina ez edozein sermoigile bezala. Zinez, ez edozein sermoigile bezala. Ez bakarrik sermoi hori edozein sermoigileren eskura ez dagoen egituratze-modu landuan dagoelako, baita sermoi hori taxutzeko darabilen bidearengatik ere. Honako bidea darabil Etxeparek: doktrina - doktrinaren atal bat, maitasuna: maitasun betegina, benetako maitasuna, IZAN BEHAR DUENA - maitasun ez betegina, maitasun faltsua, IZAN BEHAR EZ DUENA.

Etxepare elizgizona gizaki mundutiarra abisatzera, aholkatzera bideratzen da. Haragizko maitasunaren armiarma-sarean harrapatuta dagoen euskalduna gaztigatu nahi du sare horretatik irten eta Ama Birjinaren maitasunarengatik ordezka dezan. Honela bada, gaurko jardunaldiari jarritako izenburura itzuliaz, zilegi bedi berau errepikatuz amaitzea: maitasun mundutiarra Etxeparerengan: “baskoen gaztiguia”.